

ANALİZ

DÜNDEEN BUGÜNE İRAN İSTİHBARAT MEKANİZMASI

ŞUBAT 2025

Milli İstihbarat Akademisi

DÜN DEN BUGÜ NE

İR AN İ STİ HBAR AT

MEKANİZ MAS I

Dr. Hakkı Uygur

Millî İstihbarat Akademisi Başkan Yardımcısı

ANALİZ / ŞUBAT 2025

Millî İstihbarat Akademisi

Telif
Millî İstihbarat Akademisi © 2025
Ankara - TÜRKİYE

Yayın Tarihi: Şubat 2025

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları Millî İstihbarat Akademisine ait olup 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

Millî İstihbarat Akademisi

E-Posta : bilgi@mia.edu.tr

“Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5’inci maddesinin 2’nci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir.”

ANALİZ / ŞUBAT 2025

DÜNDEN BUGÜNE İRAN İSTİHBARAT MEKANİZMASI

İÇİNDEKİLER

Ön Söz	5
Modern İran'da İstihbaratın Doğuşu	7
İran İslam Cumhuriyeti: Kutsal Devlet, İslami İstihbarat	13
Alternatif İstihbarat: DMO İstihbarat Teşkilatı ve Yıkıcı Rekabet	17
Sonuç.....	19

ÖN SÖZ

Geçmişini binlerce yıl öncesine götürmek mümkünse de istihbarat teşkilatı, modern devletlerin en önemli güç bileşenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Temel görevleri sanıldığı gibi genel anlamda güvenliği sağlamaktan ziyade; bilgi toplama, analiz etme, rakip veya hasımların güç kapasitesini ve niyetlerini ölçme, belirlenen hedeflere sızma, manipüle etme ve yabancı muadillerinin ülke içindeki ve dışındaki faaliyetlerine karşı koyma olarak özetlenebilecek teknik bir alanı kapsayan bu teşkilatların başarısı ya da başarısızlığı, ülkenin dayanıklılığını ciddi biçimde etkilemektedir. Bununla birlikte istihbarat devletleri/rejimleri olarak nitelendirilen siyasi yapılanmaların ve başarısız örneklerin mevcudiyeti, istihbarat alanının işleyiş ve denetiminin son derece hassas süreçlere sahip olması gereğini göstermektedir. Dengesiz büyüyen, aşırı ideolojik ve siyasi tutum içine giren farklı kurumlardaki yozlaşmaların yarattığı olumsuz etkinin benzeri -belki daha da şiddetlisi- istihbarat örgütlerinde de müşahede edilebilmektedir ve son yüzyılda farklı resmî ideolojileri benimseyen İran özelinde görüldüğü üzere bu durum, millî güvenlik alanında oldukça yıkıcı sonuçlara yol açabilmektedir.

Büyük ölçüde *Insight Turkey* dergisinde İngilizce olarak yayımlanan¹ akademik makalem temel alınarak hazırlanan bu çalışmada, 2. Dünya Savaşı sonrası süreçte İran'ın bölgesel bir aktör olma sürecine paralel olarak güçlenen İran istihbarat aygıtının faaliyetleri mercek altına alınmıştır. Tarihsel süreç, kurumsal dönüm noktaları, süreklilik gösteren yapısal zaafılara özel önem verilmiş; temel argümanlar somut hadiseler üzerinden örneklendirilmiştir. Bu bağlamda Orta Doğu'daki en ünlü istihbarat yapılanmalarından olan SAVAK incelenmiş, devrime giden süreçteki başarısızlıklarının arka planı irdelenmiştir. Devrimden sonraki süreçte ise İstihbarat Bakanlığı ve Devrim Muhafızları Ordusuna bağlı istihbarat birimlerinin çekişmesinin ve iç politikadaki olumsuz rekabetin başta İsrail olmak üzere hasım güçlere nasıl alan açtığı anlatılmıştır. Millî İstihbarat Akademisi olarak farklı istihbarat örgütlerine yönelik çalışmalarımız devam edecektir. Alana ilgi duyanlara faydalı olması dileğiyle.

Dr. Hakkı Uygur

Millî İstihbarat Akademisi Başkan Yardımcısı

¹ Uygur, H. (2024). Iran's Intelligence Apparatus from Past to Present: Institutional Process and Political Handicaps. *Insight Turkey*, 26(4), 203-227. DOI: 10.25253/99.2024264.10

MODERN İRAN'DA İSTİHBARATIN DOĞUŞU

Kaçar Dönemi'nde İran'da düzenli ve organize bir istihbarat yapısının bulunmadığına dair genel bir görüş hâkimdir. Bu dönemde yaşanan istikrarsızlık ve devletin çöküş süreci, bu görüşün büyük ölçüde doğruluğuna işaret etmektedir. Ancak bu durum; merkezî yönetimin, dönemin çeşitli grupları üzerinde etkin bir muhbir ağına sahip olmadığı anlamına gelmemektedir. Aşiret liderleri, yerel jandarma güçleri ve siyasi bir sınıf hâline dönüşen din adamları, bu ağın önemli birer parçası olmuştur.

Nasıruddin Şah Dönemi'nde, ülkenin tanınmış veziriazamlarından Mirza Muhammed Taki (Emir Kebir), Nazmiye Teşkilatı içinde "Munhiyan-ı Emir" adıyla bilinen bir istihbarat birimi kurmuştur. Bu ekip hem devlet kurumlarının işleyişini hem de yabancı elçiliklerin faaliyetlerini yakından izlemiştir. Özellikle Rus ve İngiliz elçiliklerine odaklanan bu gruplar sayesinde, elçiliklerle ilişkili kişilerin rüşvet alma konusunda daha dikkatli davrandıkları bildirilmektedir. Hatta bu birimlerin, çok sayıda suikast ve terör eylemini önlediği ve halk arasında Emir Kebir'in edindiği gizli bilgilerin kaynağının cinler olduğuna dair söylentiler yayılmıştır.

Emir Kebir'in ölümü sonrasında, Nasıruddin Şah'ın son yıllarında Emniyet Müdürlüğü (Nazmiye) yeniden düzenlenmiş ve bu kurumun başına 1878-1892 yılları arasında Avusturyalı bir şehir plancısı olan Kont de Mont Forte (Conte de Monteforte) getirilmiştir. Bu dönemde istihbarat ve karşı casusluk görevi gören bir başka grup da "Hafiyenegeran" olarak bilinmekteydi. Bu grubun amacı, Şah ve diğer devlet yetkililerine yönelik suikast ve terör girişimlerini önlemektir. Görevliler genellikle hizmetçi, temizlikçi veya aşçı kılıfına girerek kimliklerini gizlemiştir. Meşrutiyet Dönemi'nde İsveçli danışmanların katkılarıyla söz konusu yapıların geliştirildiği ve çalışmalarının zirveye ulaştığı aktarılmıştır.

Bu süreçte İran'ın çoğu zaman İngiltere ve Çarlık Rusyası'nın nüfuz alanına bölündüğü, ülkenin askerî ve mali kurumlarının bile yabancı şirketler veya devletler tarafından kontrol edildiği bilinmektedir. Tütün, halı ve petrol gibi ticari metallerin kontrolü üzerindeki rekabetin istihbarat faaliyetlerini

-----
kızdırdığı aşıkârdır. Bu dönemdeki yabancı müdahaleler, modern İran toplumunda Batı'ya duyulan güvensizliğin temellerini atmıştır.

1917 Bolşevik Devrimi, İngiltere'nin İran üzerindeki etkisini artırması için yeni fırsatlar yaratmıştır. 1921'de 3 bin kişilik Kozak Tugayı ile Tahran'a giren ve sonraları Pehlevi soyadını alan Albay Rıza Han, İran tarihinin yeni bir dönemine öncülük etmiştir.

Rıza Şah ve İran İstihbaratı

Rıza Şah, modern İran'ın kurucusu olarak kabul edilmektedir. 20. yüzyılın ilk yarısında İran; ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan büyük bir krizin içindeydi. Rıza Şah, öncelikle ülke içinde istikrarı sağlamak adına başta İngilizler olmak üzere dış güçlerle dengeli ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Merkeze uzak bölgelerdeki ayrılıkçı veya otonom yapıları bastırıp 20 yıllık bir süreçte ulusal bir eğitim, sağlık ve güvenlik ağı inşa etmiştir.

Şah'ın en önemli politikalarından biri, İran'ın iç siyasi yapısında İngilizlere veya Ruslara yakın olan elitlerin etkisini sınırlandırmak olmuştur. Bu bağlamda siyasi kariyerinin ilk yıllarında kendine destek veren çok sayıda siyasetçi, zamanla baskı altına alınıp tutuklanmış ve birçoğu cezaevinde hayatını kaybetmiştir. Şah, dış politikada dengeleme stratejisi uygulamıştır. Ancak Nazi Almanyası'na yaklaşması, İngiliz ve Sovyetlerin tepkisini çekmiş; nihayetinde İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin İran'ı işgal etmesiyle tahtı oğlu Muhammed Rıza Pehlevi lehine bırakmak zorunda kalmıştır.

Rıza Şah'ın reformları arasında ilk sırada güçlü bir ordu kurma çabası yer almıştır. 1926'da zorunlu askerlik sistemini başlatarak 100 bin kişilik düzenli bir ordu oluşturmuştur. Ordu mensuplarına özellikle de komuta kademesine sağladığı özel kulüpler, yüksek maaşlar ve ucuz toprak imkânları hem Şah'a sadık bir yönetimin oluşmasına hem de askerlik mesleğinin çekici hâle gelmesine olanak sağlamıştır. Ancak ordu, İran'ın karşılaştığı ilk büyük tehditte, ülkenin ve Şah'ın güvenliğini korumakta yetersiz kalmıştır.

Askerî bir lider olan Rıza Şah, şehirlerde düzenli bir polis ve casusluk ağı oluşturmanın önemine inanmaktaydı. Bu nedenle Kaçar Dönemi'nden kalan İsveçli danışmanların yönetimindeki Nazmiye Teşkilatını güçlendirip Siyasi Polis olarak da bilinen "Teminat İdaresi"ni kurmuştur. Bu yeni teşkilatın başına, Kozak subaylarından Muhammed Hüseyin Han (Farsça kaynaklarda Ayrom olarak da zikredilmektedir.) getirilmiştir. Kısa sürede Siyasi Polis, tüm emniyet teşkilatının en etkili birimi hâline gelmiştir. Ayrom, devlet kurumlarında geniş bir haber alma ağı kurarak ülkenin kritik siyasetçilerinden bazılarını tasfiye etmiştir. Bu kişiler arasında Serdar Esed, Timurtaş ve Nusretud Dovle Firuz gibi önemli isimler bulunmaktadır.

Farsça kaynaklara göre Ayrom, Alman gizli polisi Gestapo'ya hayranlık duymuş ve çalışma yöntemlerini öğrenmek için Almanya'ya ziyaret etmiştir. Ayrıca Rıza Şah'ın hükûmetinin son yıllarında Fransız bir eğitmen grubunun, Fransızcadan çevrilen kitaplarla polis eğitimi vermek üzere İran'a geldiği ancak 2. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla ülkeden ayrıldıkları kaydedilmiştir. *Pehlevi Hanedanının Yükselişi ve Düşüşü* kitabının yazarı Hüseyin Forudest, İran askerî istihbaratının temellerinin bu Fransız subaylar

tarafından atıldığını iddia etse de bu eğitimlerin disiplinli ve sistematik bir yapıya sahip olmadığı da belirtilmiştir. Rıza Şah Dönemi'ndeki istihbarat faaliyetleri genellikle ülke içiyle sınırlı kalmış, dış istihbarat çalışmaları çok nadiren gerçekleştirilmiştir.

İran'daki istihbarat zaafı, Şah'ın çabalarına rağmen savaş yıllarında ülkenin dış tehditlere karşı kırılganlığını gözler önüne sermiştir. 1941'de Şah'ın tahtı bırakmasına yol açan İngiliz-Rus işgali, ülkenin düşük istihbarat kapasitesini çarpıcı bir şekilde ortaya koymuştur. Öncesinde, 1922'de ayrılıkçı Şeyh Hazal olayında bir saha ajanının merkeze şifreleme kullanmadan telgraf göndermesi, Şah'ı büyük bir hayal kırıklığına uğratmıştır. Bunun üzerine gizli yazışmalarda kullanılmak üzere kod sistemleri oluşturulmuş ve casuslara özel kod defterleri dağıtılmıştır. Silahlı kuvvetler bünyesindeki istihbarat faaliyetleri de iç açıcı bir durumda değildir. Önemli bir istihbarat faaliyeti olmamasına rağmen dışarıya çok fazla sızıntı olduğu görülmekte; bu duruma önlem olarak sürekli kurum içi yönetmelikler ve duyurular yayımlanmaktaydı. Örneğin, 1935 yılında yayımlanan bir yönetmelik ile 1929 yılında gerçekleşen geniş kapsamlı bir istihbarat sızıntısı örnek verilmiş ve özellikle Sovyet Rusya'sının ordu içinden önemli bilgilere erişebildiği konusunda uyarılarda bulunulmuştur. Bu örnek, Rıza Şah'ın iktidarının son yıllarına yaklaşırken dahi hâlâ ülkede sistematik ve düzenli bir karşı istihbarat (kontr/espionaj) yapılanmasının olmadığını gözler önüne sermektedir.

Bu dönemde İran'daki istihbarat yapısı; dış güçlerin sızma, manipülasyon ve ülke üzerindeki operasyonlarına karşı savunmasız durumdaydı. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti de İran'daki bu zafiyetten etkilenmiştir. Yabancı istihbarat ajanları, Kürt aşiretlerini provoke etmek amacıyla iki ülkenin sınırlarını kullanarak bölgede faaliyet göstermiştir. Örneğin bir Türk istihbarat raporunda; 1926'da Tahran'dan Urumiye'ye ardından da Van'a geçen İtalyan bir casusun, Doğu Anadolu'daki askerî yapılanma ve Kürt hareketleriyle ilgili bilgi topladığı tespit edilmiştir. Yakalanan casusun üzerinden çok sayıda pasaport ve farklı ülkelere ait paralar çıkmış ve hakkında işlem yapıldıktan sonra Tebriz'e gönderilmiştir. Olayla ilgili İran tarafından tatmin edici bir açıklama yapılmamıştır.

Rıza Şah, ülkesinin zayıflıklarını fark etse de etkili bir çözüm üretememiştir. 1938'de, İngiltere ve Rusya'nın etkisini sınırlamak için askerî yetkililerin yabancı elçilik davetlerine katılmasını yasaklamıştır. Ancak bu çabalar, ülkenin İngiltere ve Rusya tarafından işgal edilmesini engelleyememiş; sonunda Şah, ülkesi dışında sürgün hayatına mahkûm olmuştur.

Onun kurduğu yapı, oğlu Muhammed Rıza Pehlevi Dönemi'nde SAVAK gibi kurumlarla daha sistematik hâle getirilse de bu kurumlar halk ayaklanmaları karşısında etkisiz kalmış ve Muhammed Rıza Pehlevi de babasına benzer bir sonuçla yüzleşmiştir.

Etkisi Hâlâ Süren Hayula: SAVAK

Muhammed Rıza Pehlevi, 1941 yılında İngiltere ve Rusya tarafından devrilen babasının yerine geçtiğinde henüz 22 yaşındaydı. Bu genç yaşta tahta çıkan Pehlevi, sonraki yaklaşık 40 yıl boyunca babasının karşılaştığı zorluklardan ders alarak benzer bir kaderi paylaşmamak adına yönetim politikalarını oluşturmuştur. 2. Dünya Savaşı sonrasında İran, hızla ABD ve SSCB arasındaki gerilim

-----

alanlarından biri hâline gelmiştir. Savaşın galiplerinden olan ABD, İran'ı Batı ittifakına dâhil etmek isterken kuzey bölgelerinden çekilmek istemeyen SSCB ise İran üzerinde etkisini artırmaya çalışmaktaydı. Bu çetrefilli uluslararası ortamda, yabancı işgali ve iç muhalefetin güçlenmesi gibi sorunlarla mücadele eden Şah ancak 1953 yılında gerçekleştirilen Ajax Darbesi sonrasında gerçek anlamda gücünü pekiştirebilmiştir. ABD ve İngiltere ortaklığında düzenlenen bu darbe, Şah'ın ülke içindeki muhaliflerini büyük ölçüde susturmasına olanak sağlamıştır.

Darbenin ardından özellikle petrol fiyatlarının yükselmesi ve İngiltere'nin küresel etkisinin azalması, Şah'a dış politikada daha fazla manevra alanı kazandırmıştır. Musaddık hükûmetinin devrilmesiyle yalnızca liberal milliyetçi kesimler değil, komünist eğilimli Tudeh Partisi de etkisiz hâle getirilmiştir. Ancak bu durum, modern siyasi hareketlerden ziyade geleneksel örgütlenme yöntemlerine sahip din adamlarının halk tabanını güçlendiren bir süreç başlatmıştır.

1953 yılından itibaren ABD ve İngiltere'nin sağladığı siyasi destek, artan petrol gelirleri ve görece istikrarlı iç politika; Şah'ın buyurgan modernleşmeci ve kalkınmacı politikalarını hızla uygulamaya koymasına zemin hazırlamıştır. Şah, İran'ın ekonomik ve sosyal yapısını dönüştürmeyi hedefleyen "Beyaz Devrim" gibi iddialı reform hareketlerini yürürlüğe koymuştur. Bu reformlar arasında toprak reformu, kadınlara oy hakkı verilmesi ve sanayi yatırımlarının teşviki gibi önemli maddeler bulunmaktaydı. Aynı dönemde, bölgede artan gerilimlere karşı İran ordusunun modernizasyonuna öncelik verilmiştir. Şah, babasının İran ordusunun yetersizliği nedeniyle yaşadığı zorlukları tekrar yaşamamak adına savunma ve güvenlik alanında büyük ölçekli yatırımlara girişmiştir. Özellikle 1960'lı yıllardan itibaren tamamen ABD etkisi altına giren İran ordusu, kısa sürede modern silahlarla donatılmış ve Batı ittifakının bölgedeki temel askerî gücü hâline gelmiştir. 1979 yılına gelindiğinde Şahlık rejiminin ordusu, dünyanın en gelişmiş silahlarına sahip ordulardan biri olarak kabul edilmekteydi. Üst düzey komuta kademesinin tamamı ya ABD'de ya da ABD'li eğitimciler tarafından İran'da eğitim görmüştü.

Şah, yalnızca güçlü bir ordu kurmakla yetinmemiş, aynı zamanda iç otoritesini sağlamlaştırmak amacıyla bir istihbarat teşkilatı oluşturmanın önemini de kavramıştır. 1957 yılında kurulan SAVAK (Sazıman-ı İttılaat ve Emniyet-i Kişver/Devlet İstihbarat ve Güvenlik Kurumu); Şah'ın iç muhaliflerini kontrol altında tutmak, monarşiyi tehdit eden unsurları etkisiz hâle getirmek ve medya faaliyetlerini denetim altına almak amacıyla doğrudan Şah'a bağlı bir kurum olarak yapılandırılmıştır. SAVAK, kısa sürede yalnızca bir istihbarat teşkilatı değil, aynı zamanda baskıcı bir kolluk gücü hâline gelmiştir. Siyasi tutuklamalar, sorgulamalar ve işkenceler; teşkilatın halk arasında korku ve nefretle anılmasına neden olmuştur. SAVAK muhalif siyasetler üzerinde (özellikle de Tudeh Partililere) yoğun baskılar uygulamış; parti üyeleri tutuklanmış, işkence görmüş ve sosyal hayattan dışlanmış.

1953 Darbesi'nin ardından İran tarafından en büyük tehdit Sovyetler Birliği olarak görülmekteydi. Tudeh Partisi, Sovyet etkisinin İran'daki uzantısı olarak değerlendirilmekte ve bu nedenle ağır baskılara maruz kalmaktaydı. Şah, Tudeh'i yasa dışı ilan etmiş ve tüm üyelerinin tutuklanmasını

emretmişti. İngiltere de Sovyet tehdidine karşı İran'la iş birliği yapmıştır. İngiliz Dışişleri Bakanlığına bağlı Bilgi Araştırma Departmanı (IRD), komünist propagandayı etkisiz hâle getirmek ve İngiliz değerlerini yüceltmek amacıyla İran'da aktif bir şekilde faaliyet göstermiştir. Bu süreçte SAVAK'ın, propaganda ve dezenformasyon çalışmalarında İngiltere ile yakın iş birliği yaptığı bilinmektedir. Özellikle 1957-1965 yılları arasında Hasan Pakrevan gibi SAVAK'ın önde gelen yetkilileri, İngiltere ile ortak operasyonlarda önemli roller üstlenmiştir.

Teşkilat, kuruluş aşamasında ABD tarafından tasarlanmış bir yapıya sahipti. Öyle ki ABD-SAVAK ilişkisine dair "SAVAK'ı ABD yarattı, yönetti ve fonladı." yorumunda dahi bulunmaktadır. Bununla birlikte Şah'ın, Türkiye'deki Millî İstihbarat Teşkilâtının selefi olan Millî Emniyet Hizmeti (MAH) modelini örnek aldığı ve tek bir çatı altında birleşmiş bir istihbarat örgütü kurmayı tercih ettiği iddia edilmektedir. İlk SAVAK Direktörü General Timur Bahtiyar, teşkilatın asker kökenli bir yapıya sahip olmasını sağlamıştır. Ancak Bahtiyar, daha sonra Şah ile yaşadığı fikir ayrılıkları nedeniyle 1961'de görevden alınıp sürgüne gönderilmiş ve 1970 yılında şüpheli bir şekilde hayatını kaybetmiştir.

İngiltere ve ABD'nin dışında SAVAK ile yakın kurumsal ilişki içinde olan ve gerek eğitim gerekse de ortak operasyonlar konusunda aktif olan diğer bir ülke de İsrail ve dış istihbarat servisi MOSSAD olmuştur. Aslında bu ilişki, teşkilatın kurulmasından daha önceye ABD'liler aracılığıyla ordunun "2. Şube"sinin istihbarat faaliyetlerini sürdürdüğü yıllara kadar ulaşmaktadır. İlk SAVAK Direktörü Bahtiyar, Şah Pehlevi tarafından 1961 yılında kendisine karşı komplo kurma ithamıyla görevden uzaklaştırılıp sürgüne gönderildiğinde SAVAK bünyesindeki birçok CIA ajanı ve eğitmeni de ülkeden çıkarılmış, çok geçmeden bunların yerini MOSSAD ajanları almıştır. Kaynaklarda yer aldığı kadarıyla SAVAK'ın iç muhalif gruplara sızma konusundaki başarısı doğrudan MOSSAD katkılı operasyonlar sonucu gerçekleşmiştir. İç operasyonların yanı sıra İsrail, SAVAK'ın yardımıyla Arap ülkelerinde de çeşitli operasyonlar düzenlemiş, İsrail'in periferi doktrinine uygun şekilde komşu Arap ülkelerine karşı yakın bir iş birliği gerçekleştirilmiştir. SAVAK ile MOSSAD arasındaki iş birliğinin 1979 yılındaki devrime kadar devam ettiği anlaşılmaktadır.

En güçlü döneminde 7 bin çalışana ve 20 binden fazla muhbire sahip olan SAVAK'ın Şah için önemi farklıydı. Kâğıt üzerinde başbakana hesap vermesi gereken teşkilat, 1957'den beri fiilî olarak doğrudan Şah'tan emir almaktaydı. SAVAK, sekiz ana bölümden oluşan bir yapıya sahipti. Bu bölümler arasında en dikkat çeken birim, ülke içi güvenlikten sorumlu üçüncü bölümdü. Bu birim; muhalif grupları izlemek, basını kontrol altında tutmak ve toplumsal hareketleri bastırmak için yoğun faaliyetlerde bulunmaktaydı. Yurt dışı faaliyetler birimi olan ikinci bölüm, MOSSAD ve CIA gibi yabancı istihbarat örgütleriyle yakın ilişkiler kurarak yurt dışı operasyonlarda etkinlik kazanmıştı. Yedinci bölüm ise eski SAVAK üyesi Alimerdan Azimpur'un tabiriyle MOSSAD'ın da aktif müdahil olduğu Orta Doğu'daki örtülü operasyonlar bölümüydü. SAVAK'ın özellikle İsrail'in MOSSAD teşkilatıyla gerçekleştirdiği ortak operasyonlar hem İran içindeki hem de komşu ülkelerdeki muhalif gruplara yönelik baskıcı politikaların uygulanmasında etkili olmuştur.

Teşkilatın baskıcı yöntemleri özellikle 1970'li yılların ortalarından itibaren kamuoyunda büyük tepki toplamıştır. SAVAK; din adamlarının liderlik ettiği geleneksel örgütlenmeler, sol eğilimli Halkın Mücahitleri Örgütü ve yurt dışındaki muhalif öğrenci grupları gibi çeşitli hedeflere karşı operasyonlar düzenlemiştir. Siyasi tutuklamalar, gözaltılar ve işkenceler artarak devam etmiştir. 1976 yılında, yalnızca 1 yıl içinde 25 bin ila 100 bin arasında siyasi tutuklama ya da gözaltı olayı gerçekleştiği rapor edilmiştir. SAVAK'ın baskıcı politikaları, ülkede insan hakları ihlallerine yol açarken bu durum, Batılı insan hakları örgütleri tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir. Teşkilatın baskıcı yöntemleri, devrime giden süreçte İran halkının temel şikâyetlerinden biri hâline gelmiştir.

1979 İslam Devrimi'ne giden süreçte, SAVAK'ın imajı büyük ölçüde zarar görmüştü. Teşkilat; Ali Şeriatî'nin Londra'daki ölümü, Mustafa Humeyni'nin (Humeyni'nin büyük oğlu) hayatını kaybetmesi ve Abadan'daki Reks Sineması yangını gibi olaylardan sorumlu tutulmuştur. Halkın gözünde bu olaylar, SAVAK'ın karanlık faaliyetlerinin birer kanıtı olarak görülmüştür. Şah hem ABD'nin insan hakları eleştirilerini hafifletmek hem de iç muhalefeti yatıştırmak amacıyla teşkilatın bazı uygulamalarını durdurmaya çalışmıştır. Ancak bu çabalar halkın öfkesini dindirmeye yetmemiş ve sonuç olarak SAVAK'ın baskıcı politikaları ve kötü şöhreti, 1979 Devrimi'ne giden yolu hızlandıran unsurlardan biri olmuştur.

Devrim sonrası dönemde, SAVAK'ın arşivleri ve belgeleri devrimci grupların eline geçmiştir. Bu belgeler, teşkilatın baskıcı yöntemlerini ve geniş çaplı operasyonlarını açığa çıkarmıştır. Böylece rejim koruyucusu olarak tasarlanan bir istihbarat teşkilatının siyasallaşmasının ve halk desteğini kaybetmesinin sonuçları gözler önüne serilmiştir. SAVAK'ın tarih sahnesinden silinmesi yalnızca İran için değil, tüm istihbarat örgütleri için önemli bir ders niteliği taşımaktadır.

İRAN İSLAM CUMHURİYETİ: KUTSAL DEVLET, İSLAMİ İSTİHBARAT

İstihbarat Bakanlığına Giden Süreç

1979 İran Devrimi'nin hemen sonrasında, yeni rejimin temel hedeflerinden biri güvenlik yapılarını yeniden organize etmek olmuştur. Eski rejime ait güvenlik mekanizmalarına duyulan güvensizlik nedeniyle devrimciler ilk olarak yerel düzeyde güvenlik komiteleri oluşturmuştur. Mahalle bazında organize edilen bu komiteler, askerî tesislerden ele geçirilen silahlarla donatılmış gönüllülerden oluşmaktaydı. Bu gruplar, Ayetullah Humeyni'ye yakın din adamlarından Muhammed Rıza Mehdevi Keni'nin liderliğinde faaliyet göstermekteydi. Mehdevi Keni, daha sonra kısa bir süreliğine başbakanlık görevinde de bulunmuştur.

Bu komiteler, teorik olarak İçişleri Bakanlığına bağlıydı ancak bağımsız hareket ederek kendi bölgelerinde güvenlik sağlamanın yanı sıra istihbarat faaliyetlerinde de bulunmaktaydı. Özellikle eski rejime bağlı unsurların tespiti temel görevleri arasında yer almaktaydı. Ancak bu gruplar, farklı siyasi görüşlere sahip olmaları ve profesyonel disiplin eksiklikleri nedeniyle hükûmet içinde anlaşmazlıklara yol açmış; nitekim bu anlaşmazlıklar, geçici hükûmetin istifasında etkili olmuştur.

Devrim sonrasında düzenli bir istihbarat teşkilatının ihdas edilmesi yönünde ilk denemeler Millî İstihbarat ve Güvenlik Teşkilatının (Sazıman-ı İttılaat ve Emniyet-i Millî, SAVAMA) kurulmasıyla başlamıştır. 1979-1980 yılları arasında kurulan bu teşkilat, Şah rejiminin SAVAK yapısı üzerine inşa edilmiştir. Dış istihbarat çalışmalarına odaklanan SAVAMA, ağır suça bulaşmamış eski SAVAK mensuplarından oluşmaktaydı. Bu yapının başında, Şah yanlısı General Hüseyin Ferdust bulunmaktaydı. Humeyni'nin 1980 Nevruzunda ilan ettiği genel af, SAVAK mensuplarını da kapsamaktaydı. Bu affın temel amacı, anarşi ortamında tecrübeli personelden faydalanmak ve ordunun dağıtılmasını isteyen sol gruplara karşı profesyonel kadroları koruyabilmektir.

Bu süreçte, yeni bir güvenlik yapısı olarak İslam Devrimi Muhafızları Ordusu (Sipah-ı Pasdaran-ı İnkılab-ı İslami) ortaya çıkmıştır. Devrim Muhafızları Ordusu (DMO), iç güvenliğe odaklanarak ayrılıkçı hareketleri ve rejim karşıtı grupları baskı altına almakta etkili olmuştur. Bu yeni güvenlik birimleri, Temmuz 1980'de Şah yanlısı hava kuvvetleri subaylarının darbe girişimini engelleyerek rejimin tehdit algısını daha da güçlendirmiştir. Ancak bu olay, yeni ve dağınık istihbarat yapılarının artışına da yol açmıştır.

Rejim, istihbarat faaliyetlerini merkezileştirme ihtiyacını giderek daha fazla hissetmeye başlamıştır. Bu bağlamda İran'ın ilk Cumhurbaşkanı Ebu'l Hasan Beni Sadr'dan sonra bu makama seçilen Muhammed Ali Recai, 1981 yılında Başbakanlık İstihbarat Ofisini kurmuştur. Recai, çeşitli istihbarat gruplarını bir araya getirme konusunda kısmen başarılı olmuş ancak DMO ve yerel komiteler gibi gruplar, Irak savaşının getirdiği özel koşullardan yararlanarak bağımsız hareket etmeyi sürdürmüştür.

Irak savaşının rutine oturduğu ve İran içindeki güç mücadelelerinin azaldığı bir ortamda, 1983 yılında İslami Şûra Meclisinin çıkardığı bir yasayla İstihbarat Bakanlığı (Vezaret-i İttılaat-i Cumhuri-yi İslami, VACA) kurulmuştur. Yeni kurulan Bakanlık; Başbakanlık İstihbarat Ofisi, DMO İstihbaratı ve

-----

komiteleri bir çatı altında birleştirmektedir. Ancak bu yapının kurulması kolay olmamıştır. Zira SAVAK'ın halk arasındaki kötü şöhretinin etkisi hâlâ sürmekteydi. Humeyni'nin başta güçlü bir bakanlık oluşturulmasına karşı olduğu ancak 1982 yılında Tahran'ın merkezinde düzenlenen; 83 kişinin öldüğü ve 800 kişinin yaralandığı bombalı saldırı sonrası fikrini değiştirdiği belirtilmektedir.

İstihbarat Bakanlığının ilk başkanı, Hakkani Medresesinden yetişmiş ve Ayetullah Meşkini'nin damadı da olan Muhammed Reyşehri'ydı. Ancak bu yeni Bakanlık, DMO gibi yapılar tarafından pek olumlu karşılanmamıştır. İstihbarat Bakanlığının adında "ülke güvenliği" ifadesinin bulunmaması da bu gelişmenin bir sonucuydu. Ayrıca genel af ile ölüm ve hapis cezalarından kurtulan orta ve alt kademe eski SAVAK mensuplarından bazılarının yeni Bakanlıkta yer alarak savaş koşullarında fayda sağlayabileceği düşünülmüştür.

Yeni kurulan Bakanlık, rejime yönelik en büyük tehditlerden biri olan Halkın Mücahitleri Örgütü'nün terör faaliyetleriyle, Irak savaşının etkileriyle ve yurt dışında organize olan rejim muhalifleriyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Tüm bu sıkıntılara rağmen İstihbarat Bakanlığı, İran'ın siyasi sisteminde güçlü bir yer edinerek devrimin getirdiği karmaşık güvenlik yapısını merkezîleştirme yolunda önemli bir adım olmuştur.

Doksanlı Yıllar ve İstihbarat Bakanlığı

İran-İrak Savaşı'nın 1988 yılında sona ermesiyle birlikte İslam Cumhuriyeti, savaşın ağır yükünden kurtularak dikkatini uzun süredir ihmal ettiği siyasi ve güvenlik tehditlerini bertaraf etmeye yönelmiştir. Bu çerçevede özellikle Almanya ve Fransa'da yaşayan eski üst düzey İranlı yetkililere ve siyasilere yönelik suikast girişimlerinde artış yaşanmıştır. Bu girişimlerin en dikkat çekici örneklerinden biri, eski Başbakan Şahpur Bahtiyar'ın Ağustos 1991'de Paris'te öldürülmesi olmuştur. Benzer şekilde, Eylül 1992'de Berlin'deki Mykonos Restoranında Kürt ayrılıkçı liderlerden Sadık Şerefkendi ve yanındakiler suikasta uğramıştır. Bu olaylar özellikle Batı basınında, İran İstihbarat Bakanlığının faaliyetleri olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca 1992 ve 1994 yıllarında Arjantin'de İsrail'e ait hedeflere düzenlenen bombalı saldırılarda, Lübnan Hizbullahı ile birlikte İran İstihbarat Bakanlığı da suçlamaların odağında yer almıştır.

1990'larda öne çıkan bir diğer gelişme, İran ve Rusya arasındaki istihbarat ve güvenlik iş birliğinin hız kazanması olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte, geleneksel Rus tehdidi büyük ölçüde azalmış ve İran, Moskova ile nükleer ve askerî teknolojiler başta olmak üzere stratejik alanlarda ilişkilerini güçlendirme yoluna gitmiştir. Bu bağlamda KGB'nin halefi Rus SVR ile İran arasında önemli iş birlikleri geliştirilmiştir. Rusya, İran'ın istihbarat kapasitesini artırmak amacıyla eğitim faaliyetlerini genişletmiş ve sinyal istihbaratı için gelişmiş teknolojik cihazlar sağlamıştır.

Bu dönemin diğer önemli olayı ise "zincirleme cinayetler" olarak bilinen ve İran'da büyük yankı uyandıran skandaldı. 1998'de, aralarında kısa süreli bakanlık yapan isimlerin de olduğu birçok politikacı ve entelektüelin evlerinde art arda ve vahşice öldürülmesi, reformcu Cumhurbaşkanı

Muhammed Hatemi için ciddi bir sınav olmuştur. İstihbarat Bakanlığı bu olayın çözümünde direnç gösterse de Hameney'in müdahalesiyle özel birimler oluşturulmuş ve cinayetlerin Bakan Yardımcısı Said İmami tarafından yönetilen bir grup tarafından işlendiği ortaya çıkarılmıştır. Yargılanan İmami'nin, tutuklu bulunduğu hapisanede intihar ettiği açıklanmıştır. Bu olay, Hatemi'nin devrim ideallerine yeterince bağlı olmadığı yönünde eleştirilere yol açmıştır. Ayrıca reformcu siyasetçi Said Haccariyan'ın 2000 yılında uğradığı ve onu tekerlekli sandalyeye mahkûm bırakan suikast, güvenlik bürokrasisinin reformculara yönelik tavrını gözler önüne sermiştir.

1999'da, aralarında Kasım Süleymani gibi isimlerin de bulunduğu generaller, Hatemi karşıtı bir bildiri yayımlamıştır. 11 Eylül saldırıları sonrası ABD'nin Irak ve Afganistan'ı işgali, İran'ı alarm durumuna geçirirken reformcu siyasetçilerin hareket alanını iyice daraltmıştır. Bu gelişmeler, İstihbarat Bakanlığı ve DMO'nun iç siyasete ne denli müdahil ve ideolojik olduğunu açıkça ortaya koymuştur.

İstihbarat Bakanlığının Yapısı

İran İstihbarat Bakanlığı, kuruluşundan bu yana din adamlarının etkili olduğu bir yapı sergilemiştir. Bakanlığın liderliğini üstlenen tüm isimler, İslami öğretilere ve hukuki içtihat yapabilecek bilgi birikimine sahip din adamları arasından seçilmiştir. Bu gereklilik, bakanların gerektiğinde anlık fetva verebilmesini sağlamak amacıyla ortaya konmuştur. Nitekim Muhammed Reyşehri'den İsmail Hatib'e kadar tüm isimler bu özelliklere sahip kişilerden oluşmuş ve her ne kadar bakanlar doğrudan Devrim Lideri tarafından atanmasa da Lider'in onayını alabilecek ve veto edilmeyecek kişiler arasından seçilmiştir.

Devrim Lideri'nin İstihbarat Bakanlığı üzerindeki bu yetkisi, zaman zaman cumhurbaşkanları ile ilişkilerde gerginliklere yol açmıştır. Bu durumun en dikkat çeken örneklerinden biri, Mahmud Ahmedinejad Dönemi'nde yaşanmıştır. Cumhurbaşkanı Ahmedinejad, yakın danışmanı ve dünürü Rahim Meşai'nin Bakanlık tarafından dinlendiği gerekçesiyle İstihbarat Bakanı Haydar Muslihi'nin istifasını talep etmiştir. Ancak Devrim Lideri Hameney'in desteğiyle Muslihi görevde kalmaya devam etmiş, bu da Ahmedinejad'ın tepkisine neden olmuş ve Cumhurbaşkanı'nın 2 hafta süreyle ofisine gitmemesiyle sonuçlanmıştır. Bu olay, SAVAK'ın Şah rejimi dönemindeki hükûmetlerden bağımsız faaliyetlerini andırmaktadır. SAVAK, görünürde başbakana bağlı olsa da aslında doğrudan Şah ile iletişim hâlindeydi ve yalnızca uygun gördüğü bilgileri başbakan ile paylaşmaktaydı. Günümüzde de benzer bir yapının varlığı dikkat çekmektedir; istihbarat bakanları, cumhurbaşkanı tarafından belirlenmekte ancak Devrim Lideri ile özel ilişkileri belirleyici rol oynamaktadır. Hatemi ve Ahmedinejad dönemlerindeki gelişmeler, bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Bakanlığın görev alanları geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. En temel görevlerden biri kontr/espionajdır. Bakanlık özellikle CIA ve MOSSAD gibi düşman istihbarat teşkilatlarının faaliyetlerini engellemek ve ülkedeki yabancı istihbarat unsurlarını kontrol altında tutmak için çalışmaktadır. Bunun yanı sıra iç muhalefetin izlenmesi ve gerektiğinde müdahalede bulunulması da Bakanlığın temel sorumlulukları arasındadır. Bu müdahaleler genellikle yargı mekanizması aracılığıyla yürütülse de "zincir cinayetler" olarak bilinen olaylarda olduğu gibi zaman zaman yasal sınırların aşıldığı ve yasa dışı eylemlerin

-----

gerçekleştirildiği de bilinmektedir. İç muhalefetin yanı sıra etnik ve ayrılıkçı gruplarla mücadele de Bakanlığın önemli görev alanlarından biridir. Özellikle sınır bölgelerinde “terör örgütleri”ne karşı düzenlenen operasyonlar basında sıkça yer almaktadır.

Bakanlık, yurt dışı operasyonlar ve istihbarat faaliyetlerini yürüten bir dış operasyonlar direktörlüğüne de sahiptir. Ayrıca eğitim, araştırma, arşiv, personel ve bütçe gibi teknik birimlerin varlığına dair çeşitli bilgiler Farsça kaynaklarda yer alsa da bu birimlerin detayları kesin olarak doğrulanmamıştır. Bakanlığın yaklaşık 30 bin çalışanı olduğu tahmin edilmektedir ve İran Anayasası'nın 12. maddesi, İstihbarat Bakanlığı mensuplarının herhangi bir siyasi parti ya da gruba üye olmasını yasaklamaktadır.

Bakanlığa personel alımı iki temel yolla gerçekleşmektedir. Birinci yöntem, Bakanlık bünyesindeki İmam Muhammed Bakır Üniversitesi aracılığıyla gerçekleştirilen sınavlardır. Üniversite, alım sayısının üç katı kadar başvuru kabul etmekte ve adayları kapsamlı bir eğitimden ve güvenlik soruşturmasından geçirmektedir. Fiziksel testlerin diğer askerî kurumlara kıyasla daha kolay olduğu, sağlıklı olmanın yeterli görüldüğü belirtilmektedir. 2012 yılına ait bir belgeye göre lisans programlarında sosyal bilimler alanında yaklaşık 300, yüksek lisans programlarında ise 60 kişi kabul edilmiştir. Kabul edilen öğrencilerin tamamının erkek olması dikkat çekici bir detaydır.

İkinci yöntem ise referans sistemidir. Bakanlık mensuplarının tavsiyesiyle aday olan kişiler, öncelikle kendi illerindeki sağlık merkezlerinde bir dizi teste tabi tutulmakta, ardından Hemedan'daki test merkezinde mülakatlara katılmaktadır. Bu süreçte adayların siyasal ve kültürel konulardaki bilgileri değerlendirilmektedir. Mülakatları ve güvenlik soruşturmasını başarıyla geçen adaylar, İmam Muhammed Bakır Üniversitesine kaydolmaya hak kazanmaktadır. Mezun olanlar, Bakanlığın farklı birimlerinde görevlendirilmektedir. Maaşlar ise çalışılan birime göre değişiklik göstermektedir.

Bakanlık çalışanları kadar bakanın kendisi de belirli niteliklere sahip olmak zorundadır. İran Meclisinin 1983 yılında onayladığı yasaya göre istihbarat bakanının içtihat seviyesinde bir din bilgini olması, herhangi bir siyasi partiye ve gruba üye olmaması, şahsi saygınlığa sahip bulunması ve yönetim konularında bilgili ve tecrübeli olması gerekmektedir. Bakanın din adamı olma zorunluluğu, kurucu figürler tarafından anlık fetva gereksinimiyle açıklanmıştır. Bu durum, Bakanlıkta din adamı kökenli kişilerin yoğunlaşmasına yol açmış olabilir. Bakanlığın yapısı ve görev alanları incelendiğinde hem ülke içindeki siyasi-dinî dinamiklerin hem de uluslararası dengelerin etkili olduğu görülmektedir.

ALTERNATİF İSTİHBARAT: DMO İSTİHBARAT TEŞKİLATI VE YIKICI REKABET

2000'li yıllar, İran'da iç politika ve uluslararası ilişkilerde derin değişimlerin yaşandığı bir dönemi temsil etmektedir. 11 Eylül saldırıları sonrası şekillenen uluslararası atmosferden yararlanan sertlik yanlısı gruplar, Ahmedinejad hükûmeti ile birlikte ülke yönetiminde tam hâkimiyet kurmuştur. Bu dönemde İran'ın nükleer faaliyetleri giderek daha fazla Batılı devletlerin gündemine oturmuş ve uluslararası kamuoyunda tartışmaların odak noktası hâline gelmiştir. Ahmedinejad, başta İstihbarat Bakanlığına güven duymadığını açıkça dile getirmiş, hatta bakanı görevden almakta zorlanmıştır. Bu durum, DMO ile iş birliği yapma girişimlerine yol açmışsa da kısa süre içinde Ahmedinejad ile DMO arasında da derin görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Hatta Ahmedinejad, kamuoyu önünde DMO yetkililerine "kaçakçı kardeşler" ifadesiyle hitap etmekten çekinmemiştir. Bu süreçte DMO'nun gücü o kadar artmıştır ki yalnızca Hameney'e hesap veren bir yapı hâline gelmiş, hatta Dışişleri Bakanı Muhammed Cevad Zarif'i azarlamaktan çekinmeyecek bir konuma ulaşmıştır. Zarif'in, Kasım Süleymani ile yaşadığı anlaşmazlık sonrası istifa girişimi ise Hameney tarafından politik gerekçelerle reddedilmiştir.

DMO'nun gücünü yalnızca Ahmedinejad'ın belirttiği kaçakçılık iddiaları ya da eski komutanların Petrol Bakanlığında elde ettiği nüfuzdan almadığı açıktır. Güvenlik bürokrasisinde güçlenen DMO, İstihbarat Bakanlığı ile de yoğun bir rekabet içine girmiştir. Eski Bakanlık yöneticisi Said Haccariyan suikasti gibi olaylar, bu rekabetin yalnızca buz dağının görünen kısmını temsil etmektedir. Neticede DMO, kurum içi istihbarat birimlerinin etkisini ve nüfuzunu giderek artırmıştır. Bu süreçte 2009-2022 yılları arasında DMO İstihbarat Servisi başkanlığı yapan Hüseyin Taib, sabotaj ve suikastlar sonrası (Muhsin Fahrizade ve Albay Hüdayı gibi) görevden alınmış ve İran'daki istihbarat zafiyetinin önemli bir simgesi hâline gelmiştir. Sonraki süreçte Taib'e ait sızdırılan ses kayıtları, DMO içindeki yolsuzluk ve çatışmaları açıkça gözler önüne sermiştir.

DMO'nun siyasi alanlarda nüfuzunu artırma çabaları, paralel istihbarat yapılanmalarının beklenmedik sonuçlara yol açmasına neden olmuştur. Ahmedinejad'ın İsrail ajanlarının İran'daki faaliyetlerine ilişkin "İsrail Masasının başına koyduğumuz sorumlu, İsrail ajanı çıktı. Tek başına mı hareket ediyordu, kimseyle ilişkili değil miydi gerçekten?" ifadeleri, bu sorunun boyutlarını gözler önüne sermektedir. İsrail'in İran'dan kaçırdığı nükleer belgeler, Savunma Bakanlığındaki gizli kasaların kırılması dâhil ciddi güvenlik açıkları ve bu olaylarla ilgili içeriden yardım alındığını ima eden kimi ifadeler, ülke içinde istihbarat kurumlarına yönelik ciddi şüpheler doğurmuştur. Başlangıçta olayları reddeden İranlı yetkililer, birkaç ay sonra Savunma Bakanlığı çalışanı Celal Hacı Zevvar'ın CIA'ye casusluk suçundan idam edildiğini, eşine ise 15 yıl hapis cezası verildiğini duyurmuştur. Yine eski İstihbarat Bakanı Ali Yunusi'nin, MOSSAD'ın İran'a derinlemesine nüfuz ettiğine ve bu durumun paralel istihbarat yapılanmalarından kaynaklandığına dair açıklamaları, İran'daki güvenlik kirliliğinin boyutlarını ortaya koymaktadır.

2024 yılına gelindiğinde İran ve İsrail arasındaki gölge savaşları şiddetlenmiş; bu durum, İran'ın içindeki önemli hedeflerin İsrail saldırılarına maruz kalmasına yol açmıştır. Hamas lideri

-----

İsmail Haniye'nin Tahran'da hayatını kaybetmesi, Hizbullah lideri Hasan Nasrullah ve diğer komutanların peşi sıra ölümü, yine çok sayıda militanın çağrı cihazları saldırılarıyla saf dışı bırakılmaları İran'ın istihbarat ve güvenlik zaaflarının geldiği noktayı dramatik bir şekilde gözler önüne sermektedir. Bu gelişmeler gerek Ahmedinejad gerek Yunusi gibi isimlerin daha önce dile getirdiği kurumsal çatışmaların istihbarat başarısızlıklarında etkili olduğunu düşündürmektedir. Muhafazakâr eski DMO Komutanı Muhsin Rızai'nin "Ülke geniş bir güvenlik kirliliği ile karşı karşıya." açıklaması da bu durumu doğrular niteliktedir. Tüm bu olaylar, İran'da istihbarat kurumları arasındaki rekabetin yarattığı krizlerin, ülkenin güvenlik stratejilerini derinden etkilediğini göstermektedir.

SONUÇ

İran istihbarat mekanizması, yaklaşık yüzyıllık kurumsal geçmişiyle dikkat çekmektedir. 2. Pehlevi Dönemi boyunca SAVAK, bu mekanizmanın en belirgin yüzü olarak uluslararası çapta tanınan profesyonel bir yapıya dönüşmüştür. Ancak SAVAK'ın öncelikli olarak ulusal çıkarlar yerine hanedan ve rejimin korunmasına odaklanması, başlangıçta fark edilmese de uzun vadede hem teşkilat hem de rejim için olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Kurumun baskıcı yöntemlerine rağmen İran, yakın tarihindeki en büyük kaos dönemlerinden birine sürüklenmiş, 1979 Devrimi ve ardından gelen 8 yıllık İran-İrak Savaşı nedeniyle ciddi maddi ve manevi kayıplar yaşamıştır.

Soğuk Savaş'ın yoğun atmosferinde kurulan SAVAK gerek kuruluş aşamasında gerekse sonraki süreçte ABD, İngiltere ve İsrail menşeli istihbarat servisleriyle yakın ilişkiler kurmuştur. Bu bağlamda SAVAK, Pehlevi İranı'nın mutlak güvenlik başarısızlıklarının bir sembolü olarak siyaset ve istihbarat kurumları arasındaki karmaşık ilişkilere dair önemli ipuçları sunmaktadır. SAVAK; geniş mali kaynaklara, siyasi otoritenin desteğine ve güçlü uluslararası aktörlerin teknik yardımlarına sahip olmasına rağmen özellikle iç güvenlik faaliyetlerinde yaşadığı çöküşle rejimin de sonunu hazırlamıştır. Arap devrimleri sırasında birçok "muhaberat" rejiminin benzer kaderi paylaşması, istihbarat kurumlarının ulusal güvenlik eksenli görev alanlarının ve doktrinlerinin net bir şekilde belirlenmesinin önemini bir kez daha göstermiştir.

1979 İslam Devrimi, güvenlik ve siyaset ilişkilerinde yeni bir dönem başlatmayı hedeflese de sorunlu yaklaşımlar büyük ölçüde yeni rejime de taşınmıştır. Devrim liderlerinin, 2.500 yıllık monarşiyi yıkmaya iddialarına rağmen eski SAVAK mensuplarının yeni düzene uyum sağlaması ve bu kurumun daha geniş kapsamlı bir bakanlık olarak yeniden yapılandırılması dikkat çekicidir. Öte yandan güvenlik kurumlarının başına yetkin din bilginlerinin getirilmesi de beklenen etik kriterleri ya da başarıyı sağlamamıştır. Bu durum özellikle Ayetullah Hüseyin Ali Muntazeri'nin 1980'lerin sonunda yaptığı eleştirilerle açıkça ortaya konmuş ancak rejim bu uyarılara kayıtsız kalmıştır.

İslam Cumhuriyeti'nin ana istihbarat aygıtı olan İstihbarat Bakanlığı, 1990'lı yıllarda rejim muhaliflerine karşı yargısız infazlar gerçekleştirecek kadar siyasallaşmıştır. 2000'li yıllarla birlikte ise bu Bakanlık zayıflamış ve yerini büyük ölçüde DMO'ya bırakmıştır. Siyasi, askerî ve ekonomik gücünü istihbarat faaliyetlerine de yansıtan DMO, iç güç mücadeleleriyle önemli güvenlik ve istihbarat açıklarına yol açmıştır. Bu süreçte İran özellikle MOSSAD'a atfedilen sabotajlar, suikastlar ve saldırılar nedeniyle ciddi kayıplar yaşamıştır. Nükleer tesisler, üst düzey askerî yetkililer ve bilim insanlarına yönelik saldırılar; ülkenin güvenlik imajını derinden sarsmıştır.

Son olarak 2024 yılında İsrail'le artan çatışmalar ve Haniye suikastı, İsrail'in İran topraklarındaki operasyonlarının zirve noktası olmuştur. İran, bu zayıflıkları gidermek için son 10 yılda Çin ve Rusya ile derinleşen teknolojik iş birliği çabalarına ağırlık verse de şu ana kadar beklenen sonuçlara ulaşamamıştır.

DÜNDEEN BUGÜNE
İRAN İSTİHBARAT
MEKANİZMASI

ŞUBAT 2025